

Ханін С. Г.

Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая

Hanin S. G.

Academician Yuriy Bugay International Scientific
and Technical University

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

MODERN PROBLEMS OF ENSURING THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF THE NATIONAL ECONOMY

Анотація. В роботі розглянуто актуальність дослідження забезпечення економічної стійкості національної економіки. Наведено підходи до визначення стійкості соціально-економічної системи. Надано особисте визначення економічної стійкості національної економіки. Виділено ознаки надійності національної економічної системи. Порівнянні основні макроекономічні показники національної економіки України та Польщі.

Ключові слова: економічна стійкість національної економіки, забезпечення, криза, підходи, ознаки надійності.

Вступ та постановка проблеми. Як показує світовий досвід, головною метою економічних систем різних рівнів (підприємств, регіонів, країни) є не лише отримання сьогоденних максимальних прибутків, але і забезпечення економічної стійкості. Тому головним завданням нашої країни на державному рівні є забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності та економічної стійкості як країни в цілому, так і окремих її регіонів та підприємств. Світова криза 2007-2009 роках практично підтвердила вразливість економічних систем, в тому числі і національної економіки, та відсутність методологічного інструментарію щодо прийняття рішень щодо реагування на досить значні як зовнішні, так і внутрішні руйнівні сили, тому основне завдання сучасної макроекономічної політики України полягає в забезпеченні економічної стійкості всіх рівнів господарювання. Таким чином, дослідження в напрямку забезпечення економічної стійкості національної економіки досить актуально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями стійкості національної економіки активно займаються як вітчизняні, так і закордонні дослідники. Потрібно відмітити наукові роботи Гейця В.М., Гальчинського А.С., Бажала Ю.М., Бойко А.В., Сіденко В.Р., Горського Ю.М., Агошкову Е.Б., Рязанова В.Т., Маргасову В.Г. та ін.

Однак, не зважаючи на досить широкий спектр представлених досліджень, природа феномену досліджуваної категорії настільки непередбачувана, зміни внутрішнього та зовнішнього середовища настільки швидкі, що уявлення про сутність та визначення економічної стійкості національної економіки різноманітні.

Метою даної роботи є продовження дослідження системи забезпечення економічної стійкості національної економіки як цілісної взаємопов'язаної сукупності підсистем, надання сучасного трактування поняття «економічної стійкості національної економіки», виділення ознак надійності національної економічної системи та порівняння основних макроекономічних показників національної економіки України та Польщі.

Результати дослідження. Теоретичне розуміння поняття «стійкості економічних систем» з'явилося напри-

кінці ХХ – на початку ХХІ ст., хоча у природничих науках стійкість систем розкривалося значно раніше [1].

Само поняття «теорія економічної стійкості» поєднує в своєму розумінні ряд категорій та понять з інших наук – з механіки, теоретичної фізики та кібернетики [2, с. 6]. Взагалі природничі науки визначають «систему» як цілісність, а «стійкість», як стан, при якому різні зміни не руйнують співвідношення окремих складових системи [3].

Існує три розуміння визначення стійкості соціально-економічної системи.

1. Стійкість як безпека, стабільність, надійність, цілісність і міцність системи:

– стійкість виступає гарантом цілісної країни і нерозривно пов'язана з надійністю грошової системи держави [4];

– під стійкістю розуміється такий стан елементів будь-якої економічної, екологічної чи іншої системи, коли її початкові стани з високим ступенем надійності визначають майбутні [5];

– стійкість національної економіки визначається критеріями її безпеки, стабільності, здатності до постійного оновлення та самовдосконалення [6].

2. Стійкість як відносна незмінність системи:

– економічна стійкість розглядається як постійне, міцне положення системи, забезпечене дієвими механізмами саморегуляції і саморозвитку [7];

– стійкість як одна з основних динамічних характеристик економічної системи, яка розкриває властивість системи повертатися в рівноважний, вихідний або близький до нього установлений режим після будь-якого внутрішнього або зовнішнього впливу [8];

– економічна стійкість – здатність системи зберігати та відтворювати (відновлювати) вихідний (або близький до нього) стан в процесі внутрішніх і зовнішніх впливів на неї [4].

3. Стійкість як здатність розвиватися:

– стійкість – це здатність системи функціонувати в станах, близьких до рівноважного, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів [9];

– під стійкістю економічних систем (у тому числі і регіональних) розуміється здатність порівняно швидко

повертатися у вихідний стан або досягати нової, вищої точки на траєкторії розвитку [4];

– стійкість національної економіки це здатність останньої реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища шляхом безперервного удосконалення складових її внутрішньої структури на основі механізму адаптації з метою забезпечення цілей соціально-економічного розвитку та ефективного функціонування національної економіки [4, с. 18].

Аналіз літературних джерел дозволив надати нам особисте визначення економічної стійкості національної економіки. Економічна стійкість національної економіки – це стан економіки країни, який виступає гарантом стабільності і цілісності країни, здатний функціонувати та реагувати на зовнішні і внутрішні збурювальні фактори, забезпечений механізмом саморегулювання, що дозволяє розвиватися з позитивною траєкторією розвитку.

Науковці виділяють наступні ознаки надійності національної економічної системи [2].

1. Надійність економічної системи, що характеризується індексом ефективності логістики та індексом економічної свободи.

2. Надлишковість – наявність надлишкових потужностей.

3. Адаптивність – здатність пристосовуватися до рушійних змін [2].

Метод визначення індексу ефективної логістики (LPI) відноситься до одного з методів, який досліджує ефективність логістики в різних країнах. Всесвітній банк спільно з Університетом м. Турку (Фінляндія) у 2007 році вперше застосував індекс ефективної логістики для оцінки рівня розвитку логістики в різних країнах.

У 2014 році Україна посіла 61 місце з 155 країн з індексом логістики 2.98.

Перші місця посіли Німеччина – 4.12; Нідерланди – 4.05 та Бельгія – 4.04 [10].

Оцінки України по своєчасності постачання, можливості відстеження, спрощенню організації міжнародних перевезень та ефективності митного оформлення в 2014 році у порівнянні з 2012 роком дещо зросли: з 3.31 до 3.51; з 3.15 до 3.20; з 2.72 до 2.95 та з 2.41 до 2.69 відповідно. Оцінки якості логістичних послуг та інфраструктури продемонстрували незначне падіння: з 2.85 до 2.84 та з 2.69 до 2.65 відповідно [11; 12].

Показник індексу економічної свободи є інструментом для поглибленого аналізу економік у всьому світі та розраховується на підставі 12 показників, згрупованих в чотири широкі категорії:

- верховенство права (захист прав власності, ефективність судової системи, урядова сумлінність);
- обмеження уряду (податковий тягар, державні витрати, фіскальне здоров'я);
- регуляторна ефективність (свобода бізнесу, свобода ринку праці, монетарна свобода);
- відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода).

Кожний із категорій оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів і чим вищий бал, тим вища ступінь свободи в країні за даним критерієм [13].

Загальна оцінка індексу тієї чи іншої країни визначається шляхом виведення середнього арифметичного за 12 економічними свободами, з рівною вагою кожної з них.

Таким чином, теоретично в країні з «абсолютно вільною економікою» у підсумку може вийти 100 балів, а там, де свободи немає в принципі, відповідно – нуль.

Показник 100 відповідає максимальній свободі: бізнесу; торгівлі; податковій свободі; державним витратам;

грошовій свободі; свободі інвестицій; фінансовій свободі; захисту прав власності; свободі від корупції; свободі трудових стосунків.

Усі країни за індексом економічної свободи діляться на такі групи:

- вільні – з показником 80-100;
- в основному вільні – з показником 70-79.9;
- помірно вільні – з показником 60-69.9;
- в основному невільні – з показником 50-59.9;
- деспотичні – з показником 0-49.9 [13].

Повний рейтинг дає загальну картину економічних свобод серед країн і територій світу.

Відповідно до дослідження 2014 року Україна набрала 49.3 бали зі 100 можливих. Таким чином вчергове опинилася в групі країн з деспотичною економікою [13].

Протягом всієї історії існування розрахунку цього індексу Україна не мала вище 56 балів [13]. Тобто, за індексом економічної свободи економіка нашої країни знаходилася в межах груп з невільною або деспотичною економікою.

В останні часи дослідниками відмічаються істотні позитивні зміни в оцінці монетарної свободи та свободи інвестування України. Акцентується увага на важливість заходів, необхідних для позитивних зрушень – боротьбу з корупцією та тінявою економікою, розвиток ринків капіталу, приватизацію державних підприємств і вдосконалення законодавчої бази.

Таблиця 1
Динаміка індексу економічної свободи України [13]

Рік	Індекс економічної свободи України	Рік	Індекс економічної свободи України
1995	39.9	2005	55.8
1996	40.6	2006	54.4
1997	43.5	2007	51.5
1998	40.4	2008	51.0
1999	43.7	2009	48.8
2000	47.8	2010	46.4
2001	48.5	2011	45.8
2002	48.2	2012	46.1
2003	51.1	2013	46.3
2004	53.7	2014	49.3

Економічна свобода – це фундаментальне право кожної людини управляти її власною працею та майном. В економічно вільних суспільствах особи вільні у виборі роботи, виробництві товарів, витратах та інвестиціях будь-яким шляхом, яким забажають. Всі ці свободи підтримуються і захищаються державою. В економічно вільних суспільствах уряд дозволяє вільно переміщатися праці, капіталу і товарам.

Українська національна економіка досить нестійка під час економічних криз – відмічається падіння ВВП, значне послаблення національної валюти, що пояснюється недостатньою підтримкою державних механізмів економічного сектора.

За 2014 рік обсяг реального ВВП України (з урахуванням інфляції) скоротився на 15,9% [14]. Однак такий спад супроводжувався нерівномірним погіршенням у різних секторах економіки країни. Внаслідок численних зовнішніх та внутрішніх факторів відбулися значні зміни на рівні цілих галузей.

Поки що скорочується роль добувної промисловості в економіці (до 4,8%), незважаючи на сподівання інвестицій міжнародного капіталу в цю сферу. Однією з причин

Таблиця 2

Динаміка обсягу ВВП на душу населення України та Польщі [15]

Роки	Україна	Польща
2008	8417.00	18046.15
2009	7257.90	19139.50
2010	7685.57	20883.06
2011	8281.87	22520.01
2012	8472.20	23538.56
2013	8623.93	24493.76
2014	8666.90	25262.27

такого явища є безперспективність політики переорієнтації галузі на дедалі нижчі ступені технологічної обробки (продаж руди замість сталевих прокатів) в умовах посилення тиску на українських виробників з боку конкурентів, котрі запроваджують нові й ефективніші виробничі потужності [14].

Для більш повного розуміння порівняємо динаміку показників ВВП України та Польщі. По-перше, Польща є нашим стратегічним партнером та, по-друге, польська економіка за темпами зростання ВВП є однією із рейтингових країн. До 2008 року темпи зростання ВВП наших країн були схожими, але після 2009 року рівень ВВП на душу населення на Україні скоротився на 13.77%, а в Польщі зріс на 5,71%. Країни мають схожу структуру населення – відсоток працездатного населення майже однаковий, але сама чисельність поляків значно менша українців. Поляки, так само як і українці, виїжджають у пошуках заробітку за кордон. Польща не має таких велетнів гірничо-металургійної галузі, машинобудування, не має такого родючого чорнозему, але ВВП цієї країни більший ніж в Україні майже у 5 разів. Багато в чому полякам допомогло членство у Євросоюзі: країна отримала доступ до ринків Європи та 65 мільярдів євродотацій. Вони домоглися свого права вступити до ЄС, у тому числі завдяки своїм економічним успіхам.

За показником валового національного доходу (ВНД) Польща також випереджає Україну. З 2014 року цей показник зменшився для України на 16 мільйонів доларів, в той час як для Польщі він зріс на 90 мільйонів доларів [15].

У розрахунку на душу населення дистанція між країнами ще більша. Перевага ВНД над ВВП означає, що Україна отримує частку доходів з-за кордону. Зазвичай таке буває у розвинених країнах, які дають гроші у борг чи скуповують акції. У нашому випадку це перекази українських заробітчан. Польський ВНД також більший за ВВП – мігранти з Польщі, так само як з України, залучають у країну додаткові гроші.

У 2006 році ВВП України зростав швидше, ніж польський. Але через кризу 2008-2009 років в Україні почався спад, а ось у Польщі ВВП зростав, адже вона виробляє менше сировини та більше конкурентоздатної продукції. У 2011 році, після закінчення кризи та зростання цін на сировину, темпи зростання ВВП України знову перевершили польські. Але зараз у світі ціни на сировину залишаються на низькому рівні – це одна з причин кризи нашої економіки [15].

Список використаних джерел:

1. Горский Ю. М. Гомеостатика живых, технических, социальных и экологических систем / Ю. М. Горский, В. И. Астафьев и др. – Новосибирск: Наука, 1990. – 350 с.
2. Бойко А. В. Концептуалізація стійкості національної економіки / А. В. Бойко // Вісник КНТЕУ. – 2014. – №1 (93). – С. 5-19.
3. Агошкова Е. Б. Эволюция понятия «системы» / Е. Б. Агошкова, Б. В. Ахлебинский // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 170-179.
4. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління [текст]: [монографія] / В. Г. Маргасова. – Чернігів: Вид. «Десна Поліграф». – 2014. – 416 с.
5. Бобров Є. А. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки / Бобров Є. А. // Економіка України. – 2012. – №4. – С. 80-85.
6. Абалкин Л. И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества / Л. И. Абалкин. – М.: Мысль. – 1973. – 263 с.
7. Самаруха В. И. Критериальные подходы к оценке социально-экономической эффективности региона / В. И. Самаруха, Т. Г. Краснова, Т. Н. Плотникова // Известия Иркутской государственной экономической академии. – 2005. – №1. – С. 44-52.
8. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы, управления, региональные особенности: [текст] / С. М. Ильясов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА. – 2001. – 345 с.
9. Терехов Л. Л. Производственные функции // Л. Л. Терехов. – М.: Статистика. – 1974. – 128 с.
10. Индекс эффективности логистики (LPI) 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.baif.by/stati/indeks-effektivnosti-logistiki-lpi-2014>.

11. Country score card: Ukraine 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipi.worldbank.org/international/scorecard/radar/254/C/UKR/2014#char>.
12. Эффективность логистики по методологии Всемирного банка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.baif.by/stati/effektivnost-logistiki-po-metodologii-vsemirnogo-banka>.
13. Основні регулярні міжнародні звіти та рейтинги країн світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lektsii.org/10-77210.html>.
14. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Порівняння економік Польщі та України – Uteka [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uteka.ua/.../news-14-delovye-novosti-36-porivnyannya-ekonomik-polshhi-ta-ukraini>.
16. GDP per capita? PPP (current international) The World Bank. 2014. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>.
17. Пономаренко Т. В. Типологізація підходів до трактування сутності категорія «економічна стійкість підприємства» / Т. В. Пономаренко // Вчені записки: наук. зб. – 2014. – Вип. 16. – С. 14-20.
18. Рязанов В. Т. Экономическая политика после кризиса: станет ли она снова кейнсианской? / В. Т. Рязанов // Экономика Украины. – 2014. – № 5. – С. 4–27.

Аннотация. В работе рассмотрена актуальность исследования обеспечения экономической устойчивости национальной экономики. Приведены подходы к определению устойчивости социально-экономической системы. Представлено авторское определение экономической устойчивости национальной экономики. Выделены признаки надежности национальной экономической системы. Выполнено сравнение основных макроэкономических показателей национальной экономики Украины и Польши.

Ключевые слова: экономическая устойчивость национальной экономики, обеспечение, кризис, подходы, признаки надежности.

Summary. The research considers the relevance of the study to ensure the economic sustainability of the national economy. The approaches to determining the stability of the socio-economic system and personal definition of the economic sustainability of the national economy are given. The signs of reliability of the national economic system are highlighted. Main macroeconomic indicators of the national economy of Ukraine and Poland are compared.

Key words: economic sustainability of the national economy, ensuring the crisis, approaches, signs of reliability.